

TÓTH BÉLA

TISZA

(V. rész)

BARANGOLÁSOK

A bölcsek nagy megfontoltságával jár az öreg Tisza. Munkálatait majd mindig csöndesen, csaknem szótlánul cselekszi. Sándorfalvát is ekképp építette föl élő medrétől 7–8 km-nyire. De nem hűtlen hozzá máig sem. Nagy vízkor, amilyen az idei volt, ellátogat a falu alá, rejtett föld alatti járatokon találva meg hozzá az utat, s ott a Macskástavat óriási tükörré változtatva, elnézegeti benne a mai életet. Úgy tesz, mint aki a saját birodalmában jár.

Némelykor, tavaszi vizek idején, a belőle élők rádiójelentés nélkül is tudják, hogy készülődik a Tisza. De mielőtt dagadni látják, a sodorvonalban domborodni kezd a víz színe. „Áradmány gyűn.” Ilyenkor mint fiatal férfi muszkulái játszanak a Tisza izmai. Szép hosszú vízkötegek domborodnak, fénylenek föl a borzoló széltől apróra behullámozott felületből. A hozzáértők tudják, hogy erősödni kezd a Tisza, amikor a mércék még centiméternyi emelkedést sem mutatnak. Ilyenkor kezd megvidámodni a folyó. Hamarosan új vizek érkeznek, ezt érzi, s máris „jádzani” kezd, akár hám elé fogott jóvérű csikók, amíg kocsí előtt öltöztetik őket.

Egy-két napig így előrvendezget magában, s mikor ideér a dagály, behizza izmait, és a felgyorsult kavargó tömegek már örületes erőt mutatnak.

Ebben az állapotában is hasonlít a fiatal várandós anyára, kicsit köpcösen, örömködé elé nézőn, szelíden, mégis elszántan, biztos dolga tudatában, viszi, hurcolja, hordozza, fuvarozza, cipeli terhét.

Amikor tetőz a Tisza, vize zavaros, ahogy a dalok örökítik; a ló is csak megszájából issza, s a saját partjait marja, szaggatja, vajúdik. A vajúdás minden jele, tünete arcán. Egyébként szépséges vonásai eltorzulnak, hullámaint fékezhetetlen erővel veri a partok lösz falaihoz, amit ezek türelemmel viselnek egy ideig, aztán megadón rogyannak a vízbe, olyan szakaszokon, hogy száz kubikos száznapi munkával nem cselekedné meg.

Ha szél is jár ilyenkor rajta, még dühösebbé válik, mint igaz anya, ha éretlen, idegen kéz simogatja. Ha szél szaladgál rajta, fenéig fölborzad a Tisza, lebegő hordalékát színéig örvényítve öklendi elő utálatát. Mindenek szenvedik haragvását, moszatok, vízi zöld növények tépődnek fel helyükről, s ott kavarnak a partokból kiszedett, hátára vett fűzfák, egyéb holmik között.

Minden az övé. Mindenhez jussa van ilyenkor.

Ha nagyon dühös, időnként el is hirtelenkedi dolgát. Birodalma rég látott határaitra is kilép. Elragad árterébe szorult félo szemű özgidát, puha szőrű ijedt nyúlfiút, csőszgunyhót, madáretetőt, kitermelt úrméter fákat, gazdátlan ladikot, gondtalanul kikötött tutajt, döglött macskát, strandkabint, budiajtót, sajkát, kerítést, rőzsekazlat, varsát, kispadot.

Tetőzésekor való vajúdása nem hasonlít az óra járására. Az óra délben tetőz. Jelez, de már megy is tovább.

A Tisza szereti az afféle tréfát, hogy tetőzésére rátetőz. Ilyenkor vastag lesz a vize. Ilyenkor újra és újra kíváncsi lesz régi mivoltára. Vizei 10–20 km-nyire is kilátogatnak a földekre, a gátakon túl levő búzák, rozsok, szántások közé. A károk tízezernyi holdakban foltokban kiütközve mutatják erejét.

Csapadékos esztendőekben következetesen és követelően megjelenik, mint hatalmas tudatában járó vám- és adószedő. Övé volt a rét, a mező, szántó, legelő, erdő és minden e tájon, elvette az ember tőle, pokoli harcban és küzdelemben. Ezért ő visszacsippent olykor-olykor a gátak alatti ereken, hajszálcsovességen feltörve, és elveszi jussát.

Néhol dicsérve becézik ökelmét magyar Nílusnak is. Igaz. Minden hasonlít mindenre. Csak a Tisza sokkal kisebb, de amennyivel kisebb, annyival rakoncátlanabb. A Nílust ókori művelt népek zabolázták, imádkoztak hozzá, hogy áldjon, mert levencultával kapott friss erőre az ültetvény, a föld, a táj. A Tisza áld, ha

annyira ismerjük, amennyire, s amióta a Nílust ismerik a mellette, a belőle élő népek, ha annyira ápoljuk, terelgetjük, igazítjuk sorsát.

A Tisza kamasz a Nílushoz képest. Maga sem ismeri igazi erejét, képességét. És mi sem. Szinte csak szeretnénk. Magához méltó, erejének megfelelő munkára nem fogtuk még. Pedig jövője van, nemcsak szépsége.

Hanem amikor a tetőzés feszültsége engedni kezd, törvényeinek másfajta arculatát mutatja meg. Szelidül, tisztul. A mérgében fölmarkolászott hordaléktömegeket, mintha elfáradt volna, vagy figyelmét másfelé fordította volna, ott ejti el, ahol éppen érte az apadás ernyedtsége. Egyévnyi lebegő hordalékát eleresztheti bárhol, meg sem kottyan a medernek. De ő százezer évek óta így cselekszik. Ahogy csihad az ereje, úgy rak le maga alá mindent. Ezeket nagy vizek idején átlábol könnyen. De nyári aszályok idején, amikor új esők nem erősítik csiklandozva nyugodt mederágyában, szinte csak sétál, ilyenkor már magas néki a tavaszi rohanásban eldobált hordalék. Mit tehet ilyenkor? Megkerülgeti. A Tisza legnagyobb parancsolója a gravitáció törvénye. A legrövidebb úton esni a mélység felé. A legrövidebb út pedig a két pont között az egyenes. Elvileg a Tisza is folyhatna, akár valami ázott csatorna. Nem teszi, mert sohasem tette. Sok helyen saját medrét torlaszolta el, mikor igen erős voltában hurcolkodott, s mikor gyöngö voltában ment volna arra, már nem tudott keresztültörni a saját maga által épített akadályokon. Olyankor ficamodott egyet. Más utakat keresett, hogy a fő törvény szerint, török szakad, a tengerbe jusson. Olyankor előbbi irányát megváltoztatva, visszafelé kereste, találta meg útját. Mert a törvény neki is törvény.

Ez a két dolog teszi a Tisza neve elé az állandó jelzőt: kanyargós. Belekubikol a saját mederágyába, aztán meg kerülgeti.

Ezért aztán a saját útját keresve csavarog, ficamodik, nagy kerülőket tesz, boilyog, olykor bitangol, egyenesbe érve vándorol, maga ásta medreit követve, amikor kilép belőle, csatangol, kószál, de újra meggyöngyülve csak bandukol, helyenként, ahol ellenkező irányba viszi az ágya, szinte kedvetlenül megy, mert érzi, hogy később ér céljához, pedig várja a tenger, ilyenkor lődörög, séfíndál, kullog, cammog, hogy azt hinnéd, talán meg is áll, vánszorog, alig mászik. De amikor a kanyarból kiérve újra látja a célegyeneset, még kis viznél is ügyeskedni kezd, settenkedik, lopakodik, néha kocog, surran.

Ezért élet a Tisza. Mindenre hasonlít, amire akarod, néha kiismerhető törvényei ismeretlenné válnak, néha szép arcát mutatja, néha hasznosságát, néha ártó, mint az ördög, néha saját magának árt, néha maga tömi el korábbi útjait, aztán drága erővel, idővel kerülgeti. Néha forradalmi erővel vág új utat magának, más-kor opportunista módon megkerüli saját problémáját.

Néha szelid, mint szerető asszonyok, máskor goromba és gonosz, időnként kamaszos, zöldfülségeket produkál, máskor játékosan ügyes, akár fiatal pejkancák.

És tud gondolkodó keleti filozófus módjára menni, ártani, gyönyörködtetni, hallált osztani, öngyilkosoknak ravatalul szolgálni. Mindezt a kisujjával teszi. Az ereje, önmaga is tudja, értelme, haszna, kincse, gazdagsága elfolyik. A szemünk előtt. Gyönyörködünk benne.

ÖNOPERÁLO

Sándorfalvát elhagyva, megkerestem az öreget, mert ritka madárnak tartom. Ha védett madár a gólyatöcs, és tanulmányok megírására, évekig tartó megfigyelésére a kutatóknak okot ad, akkor egy önmagát ilyen szigorúságra fogó ember is megérheti a fáradsalmat. Meg azután köze van a Tiszához. Itt született Tiszán innen, itt nőtt ki a foga, itt nőtt föl magát nem kímélő erős emberre.

Estefelé érek a tanyába. A család: borongós arcú, fekete kendős asszony, jó negyvenéves veres hajú férfi meg az öreg, gondolom az én emberem, éppen mákos tésztát eszik a konyhában. Vacsorálnak.

— Tartson velünk — így az öreg, de hangjából érzem, vagy csak gyanakvóvá lettem, s feltételezem, hogy nem igazi kínálás ez, mert mivel szolgáltam volna rá a kedvességre?

— Köszönöm, Tóth vagyok, de nem tésztaevő. Engem húson neveltek, mint a vércsét.

— Az jó. Jó is a hús, a jó húsféle, de néha ráéhül az ember a tésztaémműre is.

Kint még világos van, de a konyhában ég a villany, amit nem is venne észre az ember, ha a gazdáné nem tenné szavá.

— Oltsd már, embőr, azt a lámpát, mert nagyon cirógati a szömömet.

— Hagy égjön csak, most azt ünnepöljük. Még fölgyújtom az első házban is, mög mindönütt. Hagy égjön, egész éjjel égetöm, leginkább is. Hagy szokja mög ú is minálunk, mög mink is. Né sajnálnál asszony, mögbüjtöltük mink ezt, a zebedeussát neki, mert vakoskodtunk éppen öleget 60—70 évig, hát legalább a születése napján szokjon bele mindön, hogy villany világ van a tanyában!

– Most vezették be?

– Vezetni vezettük mink azt még a télvíz idején, csak a bekötéssel maradtak adósok a szerelők. Mert ez volt a vastag. No de mindégy. Itt van. Itt van a vége. Csak úgy süt, ördög a tüvébe. Nagyon köllött ez már. De olyan messze volt a vége, hogy azt hittem, soha nem éröm el. Régön Szögedébe volt a vége. 51-be már elért Sándorfalvaig, akkor is azt hittem, idáig soha nem ér el. Most aztán én is mög-marekölhattam, az anyna csicsóját. Hát nem szépen ég? Nézze, szöbben ég, mint a királyi palotában. Ott láttam először villanyt, mög is pillogtam elejinte. Sē gyufa nem köll neki, sē petró, nem bűdösít, nem sörcög, nem köll a bēlit uzoválni. mégis akkora fényösségöt ad, mintha nappal volna. Már akkor mögkivántam. Hú, de szerettem volna édősapámékhoz bevilágítani vele. No, mikor elgyűttem szabad-ságra, hoztam is égy körtét. Mondom, majd én mögmutatom, mivel világitunk a Burgban. De hát mi égy körte magában?

– Ógyön mán, embör, minthogyha möghúzta volna a butykost.

– Nem csak bortul löhet kedve az embörnek, hékás. A szerelőmtül is, az öröm-tül is, mög hasonlótul.

– Mennyibe került ez maguknak?

– A szomszédal húztuk a drótot közösen az iskolátul, 3 kilométerrül, oszlo-pokat mink vöttünk, gödröt mink ástunk. Szóval szöre, bőre, mire a kapcsolóhoz nyúlhat az embörfia, huszonötözör forintot kivágtunk érte az asztalra. De mögérte. Máma már erre járt a postás, ettül kezdve újságot hordatok vele. Módom van rá. A szömöm mán nem rongálom a betűvel. Tévet is vöszök bizonyosan, csak előbb a vejemmel lēsoroljuk, hogy melyik is lösz a legjobb, mert annyi fajtájú van, hogy a fene sē tudja ki s mik. Ha égyfajta vóna, mint feleségbül, azt köllene mögsze-retni. Nem vagyok még elesve, hogy most üljek lē mörikázni, mert csak 75 éves vagyok, de ha azt számítom, hogy öregapám 98 éves korában hajintotta el a ka-nalat, akkor még van 23 évem. Márpedig, van égy unokám, kultúrmeérnök, ha az elemít is beleszámítom, 17 évig tanult, míg ide följutott, így aztán, hogy villanyom van, olvashatok, még belülem is löhet valami.

– De neki kezdött, embör – így az asszony. – Máskor égy hét alatt sē facsar ki magából ennyi sok tengör sok beszédöt.

– Mind a villanytul van, asszony. Nem az eszöm tengölye fittyent ki a helyi-bül, hanem vidáman beszél ekkora fényösségbe az embör, mert legalább látja is, hogy mit mond.

Törüli szemit, száját az eddig hallgatásban eszegető veres hajú férfi is.

– Hát akkor mönjünk? – kérdi, s feláll.

– Möhetünk – szól az öreg –, de hadd kérdezzem már – fordul felém –, mert magától nem mondta, mi járatban mifelénk?

– Sándorfalván hallottam, hogy a bátyám maga operálta le a lábaujját.

– Hát olyan nagy hírű dolog az? Aztán miért, tán nem szabad lött volna, vagy mi? Maga talán orvosféle?

– Nem. Érdekes embereket gyűjtök.

– Érdekös. Akkor érdekös volt, de már nem az. 6–7 éve is van ennek már. De mönni köllene ezzel az embörrel hazafelé. Út is várja a családja. Tudja mit, fél óra sē köll, visszaérök. Várjon mög. Vagy ha akarja, ugorjon be velünk a szekérbe. Van hely, addig is szót értünk.

– Ugorjunk, Ugorhatunk.

Jókarban levő fekete Wartburg a szekér. Úgy a kúpszár mellé beállítva csön-deskedett eddig. Az öreg kirázta a papucsából a homokot, belépett a szekérbe, be sem csukta magára az ajtót, már pöfögött a motor. Kifarolt az egyenesbe, s szölt.

– Jóska, vödd lē a gádorul azt a kántát, aztán gyerünk.

Jóska mezítláb lépett a kocsiba, lába közé fogta a kannát. Én meg az öreg mellé ültem.

Áz öreg soför rápróbálta a reflektorokat az útra.

– Így még kevesebbet látok, égyik világosság veszekszik a másikkal. Ez a lám-pa csak akkor uralkodik, ha kéménysötét az este, nappal mintha nem is volna. A sok utcájú Sándorfalva egyik kátrányos kapujú háza előtt állunk meg. Jós-ka kezét ad.

– Mikor gyün kend?

– Ahogy szoktam. Fél 6-kor itt vagyok.

– Jó éccakát.

– Neköd is.

Áz ajtó bedurran.

– Még beugrunk a tejcarnokba. Hanem, hun hál mög az éccaka?

– Ha olyan tempóba beszél a bácsi, ahogy a vacsoránál mondta, elérhetem a 9-es buszt, azzal idejében otthon vagyok.

– Hát elviszöm én, mit ennek a furinak 14 kilométer. Mén ez, mint a golyó.

– Nagyon hálás lennék.

– Sēmmi hála. Jókor gyütt, jókedvembe kapott. Mög őszinte vagyok, kedvemre

is van, hogy számon tartik odabenn a lábamat. Hát tudja, bajban voltam. Nyitás-kor belescaptam a kapát a nagyujjamba. Na, sémmi, a baj előadódik. Nem nagyon vérzett, inkább csak könnyezett, egy lapusarjadék levéllel létörültem a nagyga homokját, szépen lépisáltam, mondom, majd begyógyul, ahogy szokott. Sosé szaladozunk mink efféle bajokkal az orvoshoz. Mert az isten mög az orvos mindig is messze lakik a tanyáktul, aztán a legtöbb dologban magad uram, ha szolgád nincsen. Ugyan hát nem szégyön, ez a Jóska, akit most hazafuvaroztam, örökös embőröm énnéköm gyerekkora óta. De látja, mint a saját gyerekkömet hurcolom. 80 Ft mög köszl a bére. Röggel érte mék autóval, este ágyra viszöm vissza. Már némelyöknél ezrefelé így van bevezetve. Hogy né rontsa azzal sé az erejit, hogy a bicikliť nyomja. Mert azért van az autó. Röggel mék érte, egyúttal viszöm a tejet is a csarnokba, mög este is. Aztán így gombolyodik az életünk hát.

— Elég az hozzá, nyitottam én egész nap, nem értem rá a lábam fájtatni, hanem röggelre kelvén olyan huzalomféle bolyongott a sebös lábamban. Mondom, nofene no. Hát már ez sé akar engedelmesködni a parancsolatomnak? Ki is mõntem dógozni. Siettem elfelejteni, hogy bünt követtem el tēgnap a hűségös lábammal. Hanem estére már úgy lűktetgetött, mondom azt', majd én möggyöyítgatom ecetös szalonnával, aztán csönd lögyön odalént. Úgy is cseleködtem. Aludtam is a szalonna alatt, de röggel olyan dagadtforma volt a nagyujjam. Még csúfoltam is, hogy ni, mondom, a lábom ujjárul kezdök el hízni, mert amúgy, látja, olyan száraz embör vagyok, ilyen is voltam világ életömben.

— De hát nem értem rá sokat tutujgatni azután sé magamat. Nyitni köllött, azért is dógoztam, mög azért is, hogy elfelejtsem a bajomat. Hanem vagy két-három hét múlva föllilult az én aranyos lábam, egészen a fél bokámig. De fájni nem fájt jobban egyik napon sé a másiknál. Gondoltam, majd csak möggondolja magát, aztán elműlik, ahogy sok mindön el szokott műlni. De nem műlogatott, hanem mászött a lilaság fölfelé a lábam szárán, minthogyha olyan színű strimflit öltöttem volna a patámra. Ettűl már kezdtem ijedözni. Mondom, ennek valahogy nem az a látszatja, mintha magátul akarna elműlni. De szorítottam magam. Gondoltam, ezt a kis munkát még elvégzöm, aztán majd utánajárok. Bekarözzük a szölöt, hasítani is köllött a karónakvalót, mindig van ilyenkor tönni-vönnivaló, nem úgy, mint telente. Csak aztán bemöntem a kisteleki orvoshoz, mögnézte, rögtön adta is a nyargalót be Szögedébe a sebésetre. Nézik ám aztán. De égyre nézik, már mög is sokalltam, hogy ennyire nézik, mög más orvosok is gyűleköztek. Úgy bámultak, akár valami tüneményt. Mondja aztán az égyik a sok közűl, égy hosszú szöke embör, de jószágos arcű mög nevetös szömű, hogy bátyám, most itt térdben lövösszük a lábát, és a maradék égygel mög a féllal éppen holta napjáig élélhet. Különben nagyobb bajok gyűhetnek elő.

— Úgy éroztem magam, mintha fejbe lűttek vóna. Hát hogy löszök én eztán nyomorék égy lábbal? Hát akkor vótam 68 éves, hát két lábbal sé úgy szaladok, mint annak előtte, hát égy lábbal mit ér már az életöm, hát hogy járok-kelök, hát a pallásra mönni mán sohasé möhetök, mög a pincébe, mög mi lösz az autóm-mal? Vagy ha biciklizni akarok, mög mindön. Hát hogy néz rám az asszony, hát hogy fordulok hozzá, ha... hát érti?

— Mondom az orvosnak, hogy gondolkozzak mán rajta égy kicsit. Hát ahhoz hozzá köll szokni, hogy valami vót egész életömben, aztán hirtelen égy idő múlva nincs. Az egész életünk ebbűl áll, van valamink, volt valamink, elveszítjük. Föl-sorolhatnám. De minek, magát sé most csavarták ki a pələnkából.

— Azt mondja az orvos, nem sok gondolkozni való idő van. Mert van ittem már baj öleg. De én csak gondókozni akartam. Mondom, kiűlök már a folyosóra, levegöre. De a portára mõntem, taxit híttam, aztán úgy elszaladtam, mint akit zavarnak. No, otthon aztán, mert hát a bajomat is hazahoztam, bántott, aztán fájt is.

— Másnap, mert a baj hajtja az embört, bemöntem a sándorfalvi orvoshoz, mutatom a lábom, csöválja a fejit, lēül, írja a nyargalót a sebésetre. Hát mondom, doktor úr, csinálja mög maga. Csak azt az égy ujjamat köll bántani, az a bűnös, nem az egész lábam. De erre nagyon csöválja a fejét. Az orvosok nem szeretik, ha a betegök tanácsot adnak nekik. Azt mondta, ekkora seböt ú nem éjthet, külön speciálisták köllenek ide. Nem mondtam, hogy né fáradjon a nyargalóval, hisz ahova küld, onnan éppen tēgnap este szaladtam el. Mögirta, zsebre vágтам, hazamöntem. Az asszonyt elparancsoltam otthonrul a lányához, különben is szűkség vót rá gyerekköt ajnározni, mert a vejem beteg. Magamba vótam, elő a kacort, jó kifenyigettem, nekikészűltem, hogy lēvágjam az ujjam. Az csinálja a bajt, azzal vagyok haragban. Lavört, hipermanganátot készítöttem, de mondom, előbb szölök a szomszédnak, hogy égy óra múlva gyűnne át, mert mán nem is tudom, mit mondtam neki. Arra gondótam, ha belelűköm a bicskát a lábamba, aztán elveszejteném az eszméletömet, hát még el is vérözhetnék. Háborút járt embör vagyok. Tudom, hány embör odamaradt abba, hogy ha idejibe csak égy kötést kapott vóna, csak égy taknyos zsebkendővel, máig is élne, úgy mög elvérzött.

— No, ezt elröndöztem, bicska kifelve, nekiűlök, kitapintom a porcogót, oda-kínáltam a kést neki, de előbb a tokájával, hogy hideg-é. Nem érozte. Már olyan

bénulóforma volt, akkor aztán mögvágtam. Belülről kezdtem, mondom, arrul nehezebb. Hát félig mögvágtam, mire nem is a fájástul, hanem, hogy mit is cselekszök én, előntötte a fejem a melegség. De nem sokáig kókadoztam, mert az órát is néztem, a víz sè igön pirosodott a lavórba, csak aztán, hogy föleszmélködtem, mondom, itt nincs sok babaruháznivaló, egybül lékanyarítottam aztán az ujjamat. Lè én. Nèkiharagudtam magam. Azúta szaladok vele. Mert az embör sosè vájon mög első szöra az egész lábátul, ha egy ujsa árán mögválthatja magát.

DÓC

Sándorfalvától fölfelé indulva, Dócig éppen háromszor ficamodik, fordul a Tisza. Pedig csak 8–9 km-nyi az út. Ezek a fordulatok új hangulatú képeket festenek ökelméröl. Ballagsz két kilométert a parton, miközben hátadra süt a nap. A Tisza jobb kezéről esik, ballagsz újabb két kilométert, bal oldalról szemez veled a nap. A Tisza természetesen mindig a jobb kezed felé esik, hacsak át nem ladikázol rajta. Egy újabb kilométeren már szemben jársz a nappal. A Tisza a jobb kezedenél.

Tisztára férjhez menendő lányként viselkedik, mert szinte csak azért forgozódik, hogy minden oldaláról tetszelegve föllebbentse szépségeit. Kelletti magát. Van is, mit mutogasson. Arcának mosolygödöröcskéi, alakja, hajlatainak szépsége, szöke szelídsége, élettől duzzadó teltsége, finom, halk járása, rejteni való bája, nem céda módjára dobódik elébed. Mivoltja ruháján át sejlik elő, belső szépsége, ami pucéran talán visszataszítást is keltene.

Mint a mai férfi igazi, tartalmas ideálja, ő sem deríthető fel egy találkozásra. Annál bonyolultabb. Fölimersz néhány vonzó vonását, száz másikat, ingerlöt sejdítesz meg azok mögött, amik tovább serkentenek megismerésükre. 8 km-en is teljes ő. De igazi, mitjés szépségére csak úgy következtethetünk, mint szép lányra ruhája suhogása, esetleg hangja után. Csak amíg itt gyakran megcsalatozunk, hiszen fogatlan banya is járhat selyemben, használhat szépszagu kölnit, de szembenél a valósággal, hát könnyen megjíedsz. De a Tisztától soha.

Már Dócon vagyok. Géza király 1075-ben kelt adománylevele írja le a helynevet, amikor a garamszentbenedeki apátság birtokai közé sorolja *villa Deucha* néven. A másik adat négyszáz évvel későbbi, 1488-ból, s arról vall, hogy az ősi halászfalu a Zeleméri család birtokai közé tartozott.

Am az ásátások leletei ennél messzibbre világítanak vissza. Római kori *terra sigillata* (égetett agyag) edényeket, érmeket, mécseseket, érctükröket ástak elő a régészek ezen a vízországból kiemelkedő magaslaton, ami azt jelenti: éltek itt már néhány évezreddel korábban is emberek, akik otthonuknak tekintették ezt a tájat. Nem rómaiak, hiszen ők a Tiszán inneni területet, a mai Alföldet barbarikumnak tekintették, vadnövényzetű, mostoha területnek, vad, harcias népeikkel egyetemben, de a vizen keresztül kereskedtek velük, ezért, azért ezt, azt adhattak, így kerültek Dóc szigetére az említett használati eszközök.

Időben minél közelebb húzódunk a mához, annál több írásos anyag segítségével vázolhatjuk fel Dóc sorsát. Hogy miért fontos ez? Hány település virágozhatott a Tisza partján, aminek manapság csak híre vagy hamva maradt, s hány lehetett, aminek se híre, se hamva. Pedig azokban is születtek, éltek, örültek, kínlódtak emberek. Világ volt az, nem tudunk róla. Ha Dóc történetét feszegetjük, az elpusztultakra is következtethetünk.

Földből előásott messzi korát, első írásos megjelenését említettük. A török idején kincstári adókönyvekből tudjuk, hogy a hódoltság első évtizedeiben 24 porta után szedtek ifű adót, s a hódoltság utolsó idejében már csak 6 porta után tudták elvenni az adót. A többi adózó elpusztult, elszőkött a terhek alól.

A török utáni idő térképein csak mint pusztát, s nem mint települést ábrázolják az osztrák inzenerek. A 19. század elején még egyszer faluvá öcsüdik Dóc, s már így is kerül Pallaviciniék 66 ezer holdas tenger nagy birtokába.

1850-ben Dócnak 458 lakosa van. Két év múlva, 1852-ben, ahogy már Sándorfalva kapcsán említettük a kertésztelepek lerombolását, Dócot is szétverik, uradalmi majorrá süllyeszti. Pedig mint korabeli tisztességes falunak temploma, több utcája van. De hogy a zsellérnek ne legyen joga 25 évi itt élés után magának tudni a földet, szétzúzzák házukat. Újabb 80 év alatt ismét faluvá serken Dóc. Am 1926-ban hasonló okból 40 házat veret le az őgróf úr Dócon. A módszerek ősiek: megjelennek az uradalom emberei, lerángatják a tetöket, a falak tövét elvágják, ajtót, ablakot leszedik, lakóit kilométerekkel arrébb szegényes holmijukkal az árokpartra szórják. 1926-tól a felszabadulásig már nem tudott újra faluvá nőni a major. 1945-ben 110 lélek élt itt három hosszú, uradalmi cselédházban.

Amikor itt járok, még nincs mezítlábas idő, a határban nagy a sürgés-forgás. Az egykor nagyon gyakran körben forgó, vagyont érő dóci tó fenekén két lóval szánt egy ember. Zenei József kutatásaiból tudom, hogy a múlt században még a

Tiszá nagyobb vízállásaikor ezen a tavon hajók is jártak. Mondom, most szántanak, vetnek itten.

A falu mostani képe, ha múltját nem tudnánk is, sejtetné egykori uradalmi voltát. Főtere, ahol a tanácsháza, az iskola, a művelődési ház, a kút, a piactér, az üzletház áll, mértéken felül tágas. Valamikor major mivoltában ez a tágasság az állattenyésztéshez kellett.

Dóc lakossága 1160 lélek. A belterületen 450 ember lakik, 140 lakóházban. 1952 óta önálló tanácsú község, addig hol Sándorfalváról, hol Sövényházáról igazgatták.

A házépítési kedv 1962 és 1966 között virágzott legjobban. Vertfalat, vályogfalat már nem raknak. 1950-ig főleg egyszobás házak épültek. A most épülők két szobán alul már nem készülnek. Lakatlan új ház van, eladó nincs.

Korunk minden ellentmondása benne rezeg ebben a faluban is.

Az új épületek szaporodnak. Az idén 16 lakóház készült. A lélekszám csökken.

1960-ban 1320-an éltek itt.

1964-ben 1180-an.

1966-ban 1164.

Szerencsére a fogyás aránya mérséklődik. Amíg az első négy évben 140-nel kevesedett a létszám, az utóbbi két adat, kétszeresét véve figyelembe, csak 32 fővel apadt a létszám. De még így is csökkenő a népesség. Akkor ki épített itt? A nagy létszámú külterületnek Dóc vonzóbb, mint a tanya. Mégiscsak útja van, villanya van, iskolája, busza, ügyintéző, boltja, társasága, sártalansága, járdája.

A tanyahoz képest ez már-már falu.

De az állam is tessékeli befelé a külterületeket. Nem ad új tanyaépítési engedélyt, hanem inkább bontat. Viszont a faluban nemcsak portát, hanem pénzbeli segítséget is ad.

Hanem a dóci nép már nagyobb településre vágyik. Szívesen költöznek Sándorfalvára, Mindszentre, Csongrádra, esetleg Szegedre. Ez visz el a lakosságból olyan mértékben, hogy ezt sem a — különben is alacsony — születési arányszám, sem a tanyákból való beszivárgás nem tudja egyensúlyban tartani. Azonban a tendencia a kiegyenlítődsé felé mutat.

Napi ingázójuk is van vagy harminc-negyven. Ezek előbb-utóbb elszakadnak Dóctól. Kiismerik az eddig ismeretlen világot, megszeretik, odavágyódnak, s ha tehetik, odaköltöznek.

Nincs orvosi rendelőkük, tanácsadójuk, vízművük és elegendő tantermük. Egy alsó osztály a művelődési ház színpadán tanul. Az itt élő pedagógusok egyikének sincs saját háza. Állami segítséggel közülük is építhetne bárki, de úgy látszik, mindnek futásra áll a lába.

Felnőtt egy falu 20 év alatt, de valami hiányzik belőle, ami ragasztóanyagul szolgálna. Az általános iskola elvégzése után zömében a fiúk nem maradnak itt. Esetleg hazajönnek a lányért vagy a szüleiket látogatni. Tanultán már hiába is jön vissza. Egy mezőgazdasági mérnök kinőtt ebből a faluból. Bakson dolgozik. Egy szőlő-, gyümölcstechnikumot végzett gyereket a tsz taníttatott négy éven át, de amikor végzett, nem vette fel dolgozni.

A tsz több milliós adósságban úszik. Igazi gazdája nincs. Majdnem félévenként cserélődnek a vezetők, s ezek sem idevalók. A tagság kedvetlen, előregedő, elkalodó, nem dolgozik. A Dócról kivezető utat, lehetőséget lesi, keresi. Meg is találja. Aki a kezét emelni tudja, dolgozhat a városban, a megye építő-, olaj- és más iparában.

Megint csak ellentmondás, amely valahol valamiben magyarázatát leli, hogy akkor miből él, épít, aki azért még így is idegyökerezik a faluba? Mert ahhoz már mégiscsak a pénzen kívül hit kell és bizalom, hogy valaki hajlékot építsen magának, kétszobásat, sátortetősét, fürdőszobásat Dócon. Üzletnek nem üzlet, annyi bizonyos. Nem a Balaton környéke ez. A hátára sem veheti senki, hogy átvigye olyan faluba, ahol biztos kenyerét találja. Pedig meg lehet itt élni.

A BACSO

Mindenképpen ideális embert találtam beszélgető társnak, s nevét csak követezetességből nem írom ide. Juhász. Már a kenyérkeresetét tekintve. Szülei még az uradalom juhászai voltak Sándorfalván. Ő ott velük, mellettük tanulta a bacsóságot, azaz a juhászatot. Földosztáskor viszont itt mértek neki Dócon néhány holdat. Ideköltözött rögvest. Felesége, juhászati ismerete, juhász pekvanca, 4–5 bürgeje volt mindene. Meg, gondolom, élni akarása és két karja, amit ő nem sorolt a leltárba. Egyébként nem lehetett felhővizsgáló, vagyis olyan pásztor, aki még legelnek birkái, önfeledt gondtalansággal, hanyatt fekvé bámulta volna az eget. 1948-ban már házat épített, 1950-ben újraépítette, mert az első műút olyan magasra rakódott, hogy ő házastul benne maradt az árkában.

1960 után a lányának épített új házat a falu új osztásán.

Az első évben szaporodó birkanyája hol szájbérül fizetett, hol holdszámra bérelt legelőn éldegélt. 1947-ben 87 saját birkája volt, de 3000 Ft-os jövedelmű emberrel nem cserélt volna. Ennyi birkának csak a gyapjáért kapott évente 20 000 Ft-ot, hozzá a tej, túró, sajt tíznaponként 1000 Ft-ot hozott.

1949-ben már 330 birka járt a keze alatt és 130 bárány. Ez nem volt mind a sajátja, hanem fejőre fogadta fel őket. 170 liter tejet fejt naponta, maga készített belőle 18–20 kilónyi sajtot.

1959-ben vagy-vagy előtt állt ő is. Belépett.

Még mindig az állattenyésztés a legjövödelmezőbb ebben a ráfizetéses tszben is.

Évi jövedelméül most is megvall 30–35 000 forintot, nem számítva hozzá a háztáji földet. A birkák minden hozadékából 25%^o illeti meg, valamint joga van 15 birka és 40 részes bárány tartására.

De idényben hajnali fél 2-kor már fej, hogy a 400 birka kora reggel a legelőre mehessen. És öreg este van, amikor a juhodály környékét elhagyva kerékpárra ül, ha nem ő a kinthálós. Nem a közöst szidja, hanem a lelkiismeretlen vezetőket. A télen napokig nem volt takarmányuk. Pedig csak szállítani kellett volna. Szóltak ők idejében az agronómusnak, de az halogatta. Aztán mikor már bögött a nyáj az éhségtől, megverték az asztalt. Úgy kellett neki imádkozni, akár az istennek.

Egyetlen lányuk mostanában ment férjhez. Az öregeknél laknak. A hozományul kapott új házba még nem tudnak beköltözni.

– Mi tartozott még a hozományba?

– Két szoba bútor, konyha s lakodalomkor az összes apróságok, a vizespohártól a villamos kávéőrölő gépen keresztül a zsírosbödönig.

– És a stafírunig?

Pirulós az új menyecske. Talán ruháit még elősorolná, de az alsó- és ágy-neműről már nem beszél. Tíz pár cipő említésével jellemez mindent, amiben se dicsekvést, se panaszt nem érzek.

– Különben jól megvannak?

– Megvolnánk, de el akarunk menni másfelé.

– Miért?

– Itt táncolni sem lehet. Szórakozni sem. Apámék életmódját sem akarnánk élni.

– S ha vennének autót, mehetnének vele bármerre?

– Csak más az, bent lakni. Akár Sándorfalván is.

Már a kapuban való búcsúzaskor kérdem a bacsót:

– Gazdag ember van-e a faluban? Nem akarom kirabolni.

– Attól függ, kit tartunk gazdagnak. Ahol nincs, ezer forint is kincs. Van itt olyan ember, akinek százezre a takaréokban hempereg, új háza, autója van.

– Miből?

– Jóságartartásból, néhány kvadráton való ügyes kertészetből. Ezerszer áldott jó földek ezek, csak szeretni kell, s időnként nem szabad sajnálni tőle az emberzsírt sem.

A verejtéket mondja emberzsírnak.

– Szegény ember él-e még itt?

– Az is akad, mint mindenütt. De a mostani szegény, már nem az isten szegénye, hanem a magáé. Már a saját magáé. Vagy öreg, vagy beteg, vagy iszákos, vagy dologkerülő. Esetleg az agyára sánta. A többi megél haláláig.

(Folytatjuk.)